

RASISMEN I SKOLAN

- Elevers syn på rasism och likabehandlingsarbete i skolan

En enkätundersökning genomförd av
Ungdom Mot Rasism 2010

1. Sammanfattning

Det är fyra år sedan regeringen antog lagförslaget om att alla skolor ska ha en individuell likabehandlingsplan där man beskriver hur skolan ifråga ska arbeta med likabehandling, vem som är ansvarig för vad utifall att någonting skulle hända. Det är många skolor som har varit ganska lata när det gäller att skriva en ordentlig likabehandlingsplan. Vissa har inte skrivit någon överhuvudtaget och andra har gjort det halvhjärtat. Det är skolledningens uppgift att utforma likabehandlingsplanen, dock ska eleverna ha inflytande över vad den innehåller. Elevernas inflytande varierar från skola till skola och åldersgrupp till åldersgrupp, men det är ett krav att de ska vara delaktiga. Involvera ungdomarna kan man göra genom att låta dem fylla i enkäter om hur de vill arbeta med likabehandling i skolan, eller samtala med dem. Ett annat alternativ är att ha en grupp elever med när man skriver likabehandlingsplanen som representerar eleverna på skolan.

Nu har det börjats göra kontroller på hur det går för skolorna och deras likabehandlingsplaner. Detta för att veta om man lägger tillräckligt med undervisning kring området likabehandling.

I tidigare likabehandlingsplaner kan vi se att man valt att belysa skolornas ordningsregler och försummat delen där man beskriver hur man ska arbeta med likabehandlingen på skolan. Dock är det flera som arbetat med det genom att se på film och sedan ha diskussioner som har anknytningar till filmen, eller på så sätt att eleverna har fått delta i temadagar kring ämnen som till exempel rasism eller alkohol, narkotika och tobak.

675 ungdomar i åldern 12-20 år från hela landet har fyllt i en enkät som består av frågor som rör rasism och främlingsfientlighet och hur de påverkas av rasism i sin vardag. Vidare undersöktes hur de arbetar med likabehandling i skolan idag och vad de vet om likabehandlingsplanen på sin skola. Enkäten avslutas med en fråga om hur eleverna själva vill arbeta med likabehandling i fortsättningen. Svaren på frågorna rörande rasism, främlingsfientlighet och hur detta upplevs av eleverna visar på hur viktigt det är att frekvent arbeta med likabehandlingsplanen i skolan. Detta för att ge eleverna betydligt mer kunskap inom området och för att de ska kunna använda detta i framtiden.

Det är dubbelt så många av eleverna som *inte* har läst sin skolas likabehandlingsplan som faktiskt har läst den. Detta trots att det står klart och tydligt i riktlinjerna för likabehandlingsplanen som skolverket skrivit att alla elever måste få god kännedom om likabehandlingsplanen på sin skola. Enkäterna visar också att ungdomarna har svårt att definiera rasism och främlingsfientlighet är. Ett flertal ungdomar uppfattar rasism som att en ras kränker en annan, då är det oftast rasen svenskar mot rasen flyktingar.

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning	1
2. Inledning	3
2.1 Syfte	4
2.2 Material och metod	4
2.3 Källkritik	4
3. Vad är likabehandlingsplanen?	5
3.1 Riktlinjerna	5
3.2 Likabehandlingsplanens syfte	7
3.3 Ny diskrimineringslag	7
4. Så här har likabehandlingsplaner sett ut	8
4.1 Exempel 1	8
4.2 Exempel 2	9
4.3 Exempel 3	10
5. Den utförda undersökningen	12
5.1 Utformning av enkät	12
5.2 Ungas syn på rasism och främlingsfientlighet	13
5.3 Ungas kunskap om likabehandlingsplanen	16
6. Diskussioner och idéer	18
6.1 Tidigare likabehandlingsplaner	18
6.2 Ungas syn på rasism och främlingsfientlighet	19
6.3 Ungas kunskap om likabehandlingsplanen	21
7. Slutord	22

2. Inledning

Skolors arbete mot rasism, mobbning, trakasserier och intolerans är på många sätt bristfälligt. Trots att det sedan ett antal år tillbaka är krav på skolor att aktivt arbeta med värdegrunds- och mångfaldsfrågor finns det en lång väg kvar att gå.

Alla skolor är enligt lag skyldiga att inför varje nytt läsår arbeta fram och aktivt använda en likabehandlingsplan. I likabehandlingsplanen ska det framgå hur skolan ämnar verka för ett arbetsklimat där alla elever ska garanteras en trygg social tillvaro. Likabehandlingen tar upp alla de sju diskrimineringsgrunderna, dvs. etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Den här rapporten redogör för resultaten av en enkätundersökning som Ungdom Mot Rasism genomfört under vårterminen 2010. Tanken är att den ska kunna användas som ett aktivt verktyg i arbetet med att ta fram en ny likabehandlingsplan på just sin skola. Den kan också ses som ett informationsunderlag för hur situationen ser ut runtom på landets skolor, vad gäller arbete med mångfalds- och värdegrundsfrågor.

Vår förhoppning är att den inte bara hamnar på en hylla och samlar damm, vilket undersökningar och utredningar ibland tenderar att göra.

Huvudsyftet med rapporten är att visa beslutsfattare, myndigheter, skolledningar och andra hur unga idag tänker kring frågor som rör rasism och främlingsfientlighet, vad de vet om likabehandlingsplanen, hur de arbetar med likabehandling på sina skolor och hur de faktiskt vill att arbetet ska fungera.

När en skolledning skriver en likabehandlingsplan är ett av kraven att eleverna ska vara involverade i utformandet. Frågan är dels om alla skolor tar till vara på elevernas åsikter och dels hur de lägger upp likabehandlingsarbetet så att det infiltrerar skolarbetet året om, hela tiden. Den här undersökningen visar på tendenser över hur det arbetet ser ut idag.

2.1 Syfte

Huvudsyftet med undersökningen var att kartlägga ungas syn på rasism, intolerans och skolors likabehandlingsarbete. Magkänslan har länge sagt att det finns stora brister i skolors arbete med värdegrundsuppdraget och att det finns stora behov av metod- och kompetensutveckling kring just dessa frågor. Målet med rapporten är också att visa skolledningar hur just unga ser på rasism och intolerans idag och hur de vill arbeta med likabehandling och värdegrundsuppdraget.

Rapporten kan ses som ett underlag för vidare diskussion kring hur värdegrundsuppdraget bör utvecklas – inte minst ute på skolorna. Den kan också ses som ett verktyg för skolledningar som har problem eller bristande intresse att hitta inspiration till en bra plan som präglar elevernas och personalens arbete med värdegrunden året runt.

Undersökningen visar också varför det är viktigt att även inkludera eleverna i skolan när likabehandlingsarbetet utformas.

2.2 Material och metod

Vi har tittat närmare på Skolverkets riktlinjer för hur en likabehandlingsplan ska se ut och jämfört dessa med hur likabehandlingsplaner sett ut hittills. Detta för att se om skolorna följer riktlinjerna och för att se om man kan göra förbättringar. Vi har även, och detta är tyngdpunkten i rapporten, undersökt ungdomarnas tankar kring ämnena rasism och främlingsfientlighet och hur de uppfattar att arbetet med likabehandling fungerar i skolan.

Totalt har 675 ungdomar i åldrarna 12 – 20 år, från Malmö i söder till Umeå i norr, varit med och svarat på enkäten. Frågorna är av kvalitativ karaktär, som dock en del av respondenterna svarat kvantitativt på. Frågorna hade även delvis svarsalternativ, för att alla som deltog i undersökningen på ett enkelt sett skulle kunna ge sin bild av situationen. På varje fråga hade man dock möjlighet att skriva fritt för att man, vid intresse skulle kunna få med mer ingående funderingar kring just ämnet som frågan lyfter.

Enkäten har besvarats av unga som antingen fortfarande går i skolan – både i grundskolan och också gymnasieskolan – alternativt unga som precis avslutat sina studier.

Enkäten är uppdelad i två delar. Den första handlar om frågor som rör ungas syn på rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Framför allt hur man uppfattar att rasismen är närvarande i skolan och i sin vardag i övrigt. Den andra delen handlar om hur unga uppfattar att arbetet med likabehandling fungerar på sin skola idag.

2.3 Källkritik

Respondenterna har haft olika förutsättningar när de svarat på enkäten. Vissa har haft intresset och kunskapen att svara utförligt, andra har varit väldigt korta med sina svar. Vissa har haft tillgång till oss då vi har kunnat förklara ordentligt vad det handlar om och de har haft möjlighet att fråga om det funnits någon fråga de inte förstått. Det kan göra att svaren är att tolka lite olika, beroende på förutsättningarna. Detta till trots så är målgruppen bred, både geografiskt och åldersmässigt, och ger därmed en bild över hur situationen ser ut.

3. Vad är likabehandlingsplanen?

Alla skolor i Sverige ska ta fram, använda och kommunicera ut en likabehandlingsplan. Det är ett lagstadgat krav för att säkerställa en trygg, trivsamt och öppen arbetsmiljö för skolans elever och personal. Att en likabehandling tas fram ansvarar skollärovervakningen för, men det är viktigt att även personal och inte minst elever är delaktiga och har stort inflytande över hur planen utformas och används. Om eleverna får vara med och utforma likabehandlingsplanen kommer den inbringa en större glädje och trovärdighet i elevernas kunskaper och engagemang i skolans värdegrundsarbete.

Det finns många former för delaktighet och inflytande, där skolans egen kreativitet är viktig. Man kan till exempel ha en särskild värdegrundsgrupp på skolan, årligen anordna särskilda diskussionsforum eller på andra sätt säkerställa så att elever och personal tillsammans ges möjlighet att utforma en hållbar och användbar likabehandlingsplan. Varje skola har sina särskilda förutsättningar så det bör finnas en öppenhet för kreativitet i formerna för framtagandet av planen.

3.1 Riktlinjer

Skolverket har tagit fram riktlinjer för likabehandlingsplanen som förklarar hur planen ska vara uppbyggd. Riktlinjerna för likabehandlingsplanen är indelade i ett antal områden; vision delaktighet, nulägesanalys och kartläggning, tydliga och konkreta åtgärder, utvärdering och kommunikation.

a. Vision

I barn- och elevskyddslagen står det att skolan ska bedriva ett målinriktat arbete för att främja elevernas lika rättigheter, motverka diskriminering, samt motverka annan kränkande behandling. Innan man börjar skapa likabehandlingsplanen kan det vara bra att ta fram en övergripande policy eller en vision som tydligt markerar skolans inställning till frågan – exempelvis genom att ta fram en särskild ”skolstil”.

Så här kan den övergripande policyn – eller ”skolstilen” – se ut:

” På vår skola ges alla, oberoende av social bakgrund, kön, könsidentitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder, lika möjlighet att växa i livet, såväl kunskapsmässigt som socialt. På vår skola ansvarar vi gemensamt att allvarligt och bestämt ta avstånd från alla tendenser till trakasserier och kränkande behandling. Vi arbetar främjande för att skapa goda och demokratiska relationer och miljöer. Vi arbetar förebyggande mot trakasserier och kränkande behandling. Vi ingriper snabbt med tydliga handlingar och åtgärder då trakasserier och kränkande behandling uppmärksammas,

b. Delaktighet

Elevers och skolpersonal delaktighet i framtagandet och implementerandet av skolans likabehandlingsplan är a och o när det kommer till att utforma och kunna använda ett långsiktigt hållbart värdegrundsarbete. Dels handlar det om rätten att vara med och påverka, men också om att gemensamma ansträngningar gör att arbetet mot de gemensamma målen tenderar att bli betydligt mer effektiva.

c. Nulägesanalys och kartläggning

Det är svårt att tala om en konkret generell mall för hur arbetet med likabehandlingsplanen bör se ut, samt hur innehållet i planen exakt bör utformas. Arbetet mot kränkande behandling och för inkludering måste utgå ifrån de lokala förutsättningarna och behoven. Det är därför otroligt viktigt att varje enskild skola skaffar sig ett gediget och relevant underlag, genom en nulägesanalys och kartläggning av situationen på skolan.

Det finns flera modeller för hur en nulägesanalys och en kartläggning kan göras. Det viktigaste är emellertid att få en bred förståelse för hur behovet ser ut och hur arbetet med likabehandling tidigare fungerat (eller inte fungerat). Detta kan göras genom enkätundersökningar, samtalsforum eller metoder som på andra sätt får fram elevers och personalens syn på problematiken.

d. Tydliga mål och konkreta åtgärder

I planen ska det finnas en översikt över de åtgärder som behövs för att främja likabehandling och förebygga och förhindra trakasserier. Det är viktigt att skolans förebyggande arbete är långsiktigt och integreras som en naturlig del i skolans övriga arbete. Arbetet ska involvera personal, elever och föräldrar och ge möjligheter till samtal och reflektioner kring förhållningssätt, värderingar, normer och relationer inom skolans väggar. Planen ska också tydligt ange ansvarsfördelning och konkreta rutiner för akuta åtgärder, exempelvis hur skolan ska agera vid de fall då våld eller hetsiga trakasserier inträffar.

e. Utvärdering

Likabehandlingsplanen skall vara ett levande verktyg i skolans dagliga arbete. Den måste årligen följas upp, och nya målsättningar och åtgärder kan behöva formuleras. Resultatet av utvärderingen bör uppmärksammas vid framställningen av nästa års likabehandlingsplan.

f. Kommunikation

Personal, elever och föräldrar ska informeras om barn- och elevskyddslagen och om skolans likabehandlingsplan. Det är av stor betydelse att arbetet med likabehandlingsplanen är väl förankrad i skolans alla delar.

Innehåll

Dessa områden ska behandlas i likabehandlingsplanen.

- Trakasserier och annan kränkande behandling
- Studieklimat, psykosocial- och fysisk studiemiljö
- Rekrytering
- Antagning
- Introduktionen
- Schemaläggning
- Föräldraskap och studier
- Betyg och examination
- Undervisning

3.2 Likabehandlingsplanens syfte

Enligt lagen angående likabehandlingsplanen ska huvudmännen för de verksamheter som finns i skollagen se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet, dvs. varje skola. Planens syfte är att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra mobbning, trakasserier och andra former av kränkande behandling.

En bra likabehandlingsplan bör innehålla en tydlig struktur och det bör vara ett naturligt samband mellan vision, nulägesanalys/kartläggning, tydliga mål och konkreta åtgärder. Likabehandlingsplanen är inte bara en handling, det är en beskrivning hur man aktivt kan och ska förebygga och motverka diskriminering på skolorna och hur man ska agera när problem uppstår.

3.3 Ny diskrimineringslag

Den nya diskrimineringslagen – som även likabehandlingsplanernas form och innehåll ska anpassas efter – handlar om skyddandet mot diskriminering på grund av ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck. Det finns numera alltså sju diskrimineringsgrunder – etnicitet, kön, sexuell läggning, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, ålder samt könsöverskridande identitet eller uttryck.

Med den nya lagen har också de gamla myndigheterna som ansvarat för de olika diskrimineringsgrunderna gått ihop i en stor myndighet; Diskrimineringsombudsmannen, DO. DO:s främsta uppgift är att följa upp och vid behov driva diskrimineringsärenden till domstol, till skydd för enskilda individer gentemot framför allt samhällets olika institutioner – däribland skolan.

Utöver DO finns även Barnombudsmannen, samt Barn- och elevombudet vars uppgifter är att säkerställa så att barns och elevers rättigheter värnas om och efterlevs samt att skolor aktivt arbetar mot kränkande behandling.

4. Så här har likabehandlingsplaner sett ut

Likabehandlingsplanen ska vara ett levande verktyg i det dagliga arbetet. Den måste årligen följas upp och revideras. Likabehandlingsplanen, som ska anpassas utefter de behov och förutsättningar som finns på den enskilda skolan, ser givetvis olika ut. Det är upp till varje skola att ta fram hur man ska jobba med likabehandling.

Här är några utdrag från tidigare likabehandlingsplanen och hur de planerat att arbeta med likabehandling.

4.1 Exempel 1

Exempel 1 är en likabehandlingsplan som användes läsåret 2008-2009 på en högstadieskola i Borlänge.

” Målet är att trivas och känna samhörighet. God trivsel ger goda prestationer. Är man utsatt för våld, hot, kränkande behandling, mobbning ska man vända sig till en vuxen. Vill man vara anonym kan man lämna en lapp till rektorn eller de till så att kamratstödarna får reda på vad som hänt.

Du kan själv hjälpa till

Tänk på att alla människor bär på egenskaper som är viktiga för att skapa samhörighet och god trivsel. Varje skoldag innehåller många möten och situationer. Du vet hur man gör för att få och behålla vänner. Du vet också hur man gör när man är flitig och presterar goda arbetsinsatser. I alla dessa situationer kan du göra ditt bästa. Gör du det så bidrar du till att skapa ett bra arbetsklimat för alla.

Lova oss

- att du aldrig bidrar till att någon råkar illa ut.
- att du bemöter andra med respekt.
- att du aldrig medverkar till någon form av skadegörelse.
- att du passar tider och gör ditt skolarbete.
- att du kommer till skolan utvilad.
- att du har med dig det skolmaterial du behöver inför varje lektion.
- att du följer de regler som finns.

Då kommer vi att vara stolta över dig och alltid bistå dig när du hamnar i svårigheter och behöver vår hjälp.

Till dig som är förälder

Du kan förvänta dig att personalen på Maserskolan alltid arbetar för att Ditt barn ska känna trygghet i skolan. Vi vill att skolan ska framstå som en attraktiv arbetsplats för alla där ni föräldrar helst vill att era barn ska gå.

Du kan också förvänta dig att vi arbetar för en lugn och trivsamt arbetsmiljö. Händer det Ditt barn något tar vi kontakt med Dig. Om det har kommit till vår kännedom att någon av våra elever utsatts för någon form av kränkning så ingriper vi omedelbart. Om Du som förälder har vetskap om att Ditt barn utsätts för kränkningar relaterade

till skolan, ta omedelbart kontakt med någon av skolans personal så vi kan hjälpas åt att lösa situationen.

Skolan under högstadiet är intensiv. Många av våra elever deltar dessutom i träningar och många andra aktiviteter som är både fostrande och viktiga för självkänslan. Som förälder har Du en bättre överblick på barnets samtliga aktiviteter. Vi förväntar oss därför att Du hjälper ditt barn att ta ansvar för skolarbetet. Se också till att Ditt barn har ätit frukost och kommer utvilad och i tid till skolan.

Skolans plan för kompetensutveckling inom området kränkande behandling och mobbing

Elever

Ht -08 – Teambildningsvecka för samtliga årskurser under någon av de första veckorna på terminen. Fortbildning för kamratstödarna torsdagen 2 oktober. VT-09 - Temadagar.

Personal

Läsårsupptakten präglas av värdegrund och förhållningssätt. Riktad fortbildning till kamratstödarna. Uppföljning planeras under våren.

4.2 Exempel 2

I exempel 2 har skolan valt att lägga en stor del av likabehandlingsplanen på hur man ska agera om något händer och vem som ska hjälpa till med vad. Det har också skrivits en kompetensutvecklingsplan, där det framgår kursinnehåll, målgrupp och tidsplan. Skolan har klasser på grundskolenivå.

” *Kompetensutvecklingsplan*

Kursinnehåll: Elevskyddsombudsutbildning

Riktad till: Elevskyddsombud, förskoleklass- åk. 9

Omfattar: Ett utbildningstillfälle/person

När: Årligen återkommande under hösttermin

Kursinnehåll: Homo-, bi- och trans sexuell ”HBT” information

Riktad till: Åk 9

Omfattar: 1 tillfälle

När: Vårterminen

Kursinnehåll: Språkbruk och likabehandling

Riktad till: Elever

Omfattar: En gång/vecka och en temadag

När: Vårterminen

Ordningsregler

- Respektera varandra/gott uppförande/schyssta
- Ha ett värdat språk
- Komma i tid och lämna in arbeten i tid
- Ha med sig material till lektionen

- Vårda skolans material
- Inte skräpa ner/städa efter sig
- Slå av mobiler och mp3
- Använda cykelparkeringen
- Ha hjälm på isen
- Godisförbud med undantag
- Specifika klassrumsregler kan finnas

Om man bryter mot ordningsreglerna blir konsekvenserna:

- Berörd har samtal med personal
- Varning, hemringning
- Gå till rektor och även ha ett uppföljningsmöte
- Möte med föräldrarna
- Betala vid skadegörelse
- Lämna in mp3, Ipod och mobil
- Man missar lektionen om man lyssnar/använder mp3/Ipod
- I respektive klass kan ytterligare konsekvenser finnas.

4.3 Exempel 3

Det tredje och sista exemplet är hämtat ur en likabehandlingsplan från en gymnasieskola i Bengtsfors kommun.

” Fortsatt regelbunden rådsverksamhet

Elevråd

Består av två elever ur varje klass, som därmed representerar klassen. Frågor som uppkommer från klassråden lyfts hos elevrådet, t ex miljö, undervisning, Operation Dagsverke etc. Elevrådet sammanträder en gång i månaden och dess styrelse ca två gånger/mån.

Filmgrupp

Här ingår både elever och lärare som tillsammans väljer filmer till skolbiodagar och som på olika sätt efterarbetas. Skolbioverksamheten har som mål med den gemensamma filmupplevelsen som utgångspunkt kring olika livsfrågor, men också kring filmens språk och uttrycksmedel. Filmer som visas ger möjlighet att lyfta frågor som anknyter till skolans likabehandlingsplan.

Matråd

Matrådet diskuterar mat och miljö. Det är mycket viktigt för elevernas mentala hälsa att få inta sina måltider i lugn och ro.

Plan

- Personalföreläsning med Björn Lindell och värdegrundsarbete tillsammans med personal från högstadiet.
- Personalföreläsning och värdegrundsarbete utifrån likabehandlingsplanen.

- Skolbio "Pans Labyrint" - heldag med föreläsning och efterarbete.
- Att likabehandlingsplanen ska finnas tillgänglig på skolans hemsida
- Skolbio "Simpsons". Film och efterarbete bl a innehållande diskussioner kring miljö, familj, tro, moral, relationer, politik etc.
- Skolbio "Patrik 1,5". Film och efterarbete bl.a. innehållande diskussioner kring homosexualitet, relationer, adoption.
- Personalföreläsning av Mats Andersson, Netscan, kring "Ungdomar och Internet"
- Skolbio "Låt den rätte komma in". Film och efterarbete med bl.a. diskussioner kring mobbing, hämnd som överlevnadsstrategi, vänskap.
- KUV-dagar. Revidering av likabehandlingsplanen inför nästa läsår.

5. Den genomförda undersökningen

675 ungdomar i åldern 12-20 har, som nämnts, besvarat enkäterna. Det är ungdomar från hela Sverige som haft möjlighet att svara på enkäterna, men det är främst elever från skolor i södra Sverige som gjort det. Den övervägande majoriteten av de som svarat på enkätundersökningen går på skolor i Vellinge, Göteborg, Borås, Växjö och Stockholm.

5.1 Utformning av enkät

Eftersom rapporten initialt har två syften så har enkäten delats upp i två delar. Först frågor som behandlar ungdomars tankar kring rasism och främlingsfientlighet, därefter frågor gällande ungdomars kunskap och insyn kring likabehandlingsplanen och skolans värdegrundsarbete.

Kvalitativa metoder har använts i utförandet av enkäterna för att få bredare inblick i ungdomarnas funderingar kring rasism och främlingsfientlighet samt kunskap om likabehandlingsplanen på skolorna. Syftet med att ha kvalitativa frågor var, som nämnts i inledningen, att ungdomarna skulle ha möjlighet att utveckla sina svar och svara mer berättande. Det är emellertid flertalet som har svarat kvantitativt, eller med kortare kommentarer och resonemang.

Enkätens frågor

Frågorna som de 675 ungdomarna har svarat på löd enligt följande;

- Hur beskriver du begreppet rasism?
- Hur beskriver du begreppet främlingsfientlighet?
- Möter du rasism i vardagen? Hur och var?
- Har du någonsin behövt ta ställning till frågor som rör invandring och rasism?
- Har du använt rasistiska uttryck som skällsord?
- Har du eller någon i din omgivning någon gång blivit utsatt för rasism? Hur?
- Vet du om det har funnits någon nazistisk rörelse på skolan?
- Har du sett nazistiska symboler någonstans på skolan eller i din omgivning? Var?
- Skulle du kunna tänka dig att arbeta aktivt mot rasism och främlingsfientlighet?

Eftersom skolor har krav på sig att ta fram och använda sig av en likabehandlingsplan där man ska uppmärksamma elevers lika rättigheter och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling, ställde vi även frågor rörande elevernas kunskaper om hur skolans arbete med likabehandling ser ut.

- Hur arbetar man på er skola med detta?
- Om du någon gång har läst likabehandlingsplanen, har du då förstått den?
- Får ni ut något av arbetet med likabehandling? Vad?
- Hur skulle du vilja att ni arbetade med likabehandling på er skola?

5.2 Ungas syn på rasism och främlingsfientlighet

Svaren presenteras separat i en generell och redogörande text för de vanligare resonemangen i enkätsvaren. Vissa avvikelser från resultatet finns, men är inte av betydande karaktär som skulle komma att ändra resultatet i någon större mening.

1. Hur beskriver du begreppet rasism?

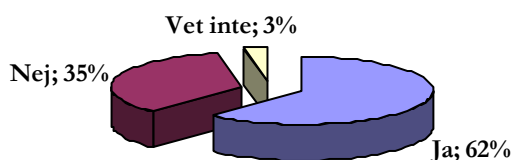
Många av dem som svarat på frågan beskriver att rasism är hat mot svarta, invandrare, folk med avvikande hudfärg eller andra folkgrupper än sin egen. Några tar också upp att rasismen är skillnaden mellan olika raser och att man trycker ned folk som inte är av sin egen ras.

Flertalet tar även upp att man kan vara rasistisk mot en särskild kultur eller religion. Vissa menar även att rasism kan vara att man inte accepterar homosexuellas rättigheter. Enstaka påpekar också att rasism är okunskap gällande andra folkgrupper och kulturer, och ett fåtal nämner att det är för att människor inte är lika mycket värda på grund av det ena eller andra.

2. Hur beskriver du begreppet främlingsfientlighet?

”När man ser någon man inte känner och har fördomar om dem”. Så svarade en av dem som svarat på enkäten på den frågan. Andra menar att det innebär att man har en rädsla för det främmande, att man är rädd för det okända som kanske inte tillhör ens egen tradition eller kultur. Många av respondenterna valde att inte svara på denna fråga eller bara skriva att de inte visste. Det verkar vara svårt för ungdomarna att beskriva främlingsfientlighet.

3. Möter du rasism i vardagen? Hur och var?

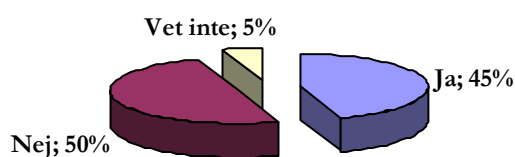

Figur 1

Som går att utläsa av figur 1 så har 62 % av ungdomarna som svarat på enkäten upplevt någon form av rasism i sin vardag. Detta kan röra sig om att de möter rasism i skolan, i diskussioner med nära och kära, genom media, rasistiskt klotter eller att de själva personligen drabbats av någon form av rasism eller diskriminering. En del upplever att vissa människor faller onödiga rasistiska kommentarer eller faller rasistiska skämt. 35 % av respondenterna menar att de inte fått erfara rasism i någon form.

En av respondenterna skriver: ”Min pappa pratar ofta om hur ’Muhammedaner’ (muslimer) har inget i Sverige att göra” – ett bevis på vikten av att föräldrarna också får ta del av skolans arbete mot rasism och främlingsfientlighet och veta vad skolans mål är.

4. Har du någonsin behövt ta ställning till frågor som rör invandring och rasism?

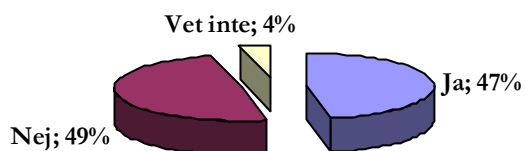

Figur 2

På frågan om respondenterna någon gång behövt ta ställning till frågor som rör rasism och invandring så har 45 % behövt göra det någon gång och 50 % av ungdomarna har inte gjort det. Detta trots att andelen som upplevt rasism i sin vardag var avsevärt högre.

Största delen av dem som svarat ja har tagit diskussioner i skolan, på samhällslektionerna och många av de som svarat ja har diskuterat frågor om invandring och rasism hemma med familjen. Någon tog också upp att de tagit ställning genom att gå med i en grupp på Facebook som heter Sverigedemokraterna i riksdagen - Nej tack. Eftersom frågan lyder: "Har du någonsin behövt ta ställning till frågor som rör invandring och rasism?" är det rimligt att tolka detta som att personen ifråga anser att Sverigedemokraterna är ett rasistiskt parti.

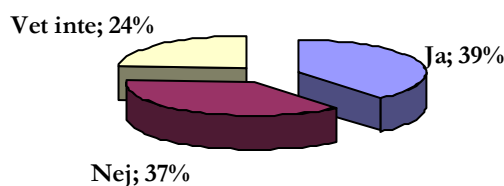
5. Har du använt rasistiska uttryck som skällsord?

Figur 3

Svaren på denna fråga visar att det är ungefär lika många som påstår sig ha använt sig av rasistiska uttryck som skällsord, som påstår sig inte ha gjort det. De mest använda verkar vara "blatte", "svenne" och "neger". I många fall menar respondenterna att det varit okej att uttrycka sig på detta sätt eftersom det bara varit på skämt eller att de inte menat det.

6. Har du eller någon i din omgivning någon gång blivit utsatt för rasism? Hur?

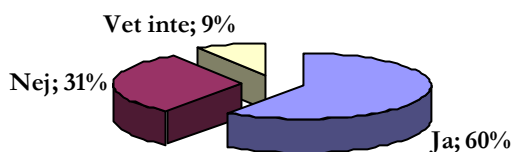

Figur 4

39 % av dem som svarat på frågan anser att de råkat ut för rasism och 24 % kan inte riktigt avgöra om de har det eller ej. Det finns många som skriver att de inte blivit utsatta för rasism och inte känner någon som blivit utsatt för rasism eftersom de är svenskar och bara umgås med svenskar, men det är enstaka personer som påpekar att personen ifråga eller någon anhörig råkat ut för rasism trots eller på grund av att hon eller han är svensk. Detta kan röra sig om allt från att bli kallad "svenne" till att bli misshandlad på stan. En person i Malmö skriver att både han och hans kompisar blivit kallade "svennar" av invandrare.

Andra berättar att de känner folk som blivit diskriminerade på arbetet och när det gäller att söka jobb på grund av att de varit invandrare. Det finns också de personer som blivit hotade på grund av sin hudfärg.

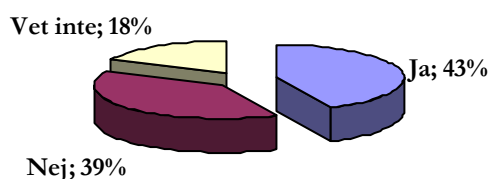
7. Har du sett nazistiska symboler någonstans på skolan eller i din omgivning? Var?

Figur 5

Det är 60 % av de respondenterna som har lagt märke till nazistiska symboler i deras närhet. Åsikterna är delade, vissa hävdar att det finns mycket klotter och klistermärken på skolor – framför allt på skolans toalett. Andra är av uppfattningen att det absolut inte finns på skolor men att de sett nazistiska symboler klottrade på ställen som till exempel på bänkar och i tunnlar i stan.

8. Skulle du kunna tänka dig att arbeta aktivt mot rasism och främlingsfientlighet?

Figur 6

På denna fråga var det många som svarade att de ville arbeta aktivt mot rasism och främlingsfientlighet men det dominerande svaret var att de inte hade tid eller ork för det. Svaren var dock väldigt förvirrande då respondenterna svarade ja respektive nej men hela tiden med samma följande kommentar- att de inte har tid och ork. Det torde vara ett tecken på att många skulle vilja engagera sig, men att det finns för mycket annat som också är viktigt i livet.

5.3 Ungas kunskap om likabehandlingsplanen

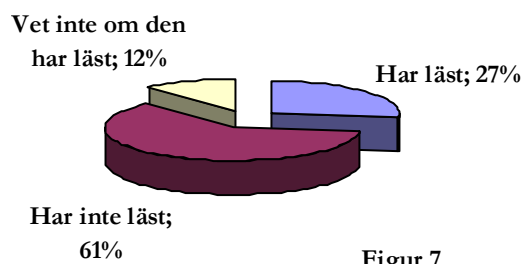
Skolor har en lagstadgad skyldighet att ta fram och använda sig av en likabehandlingsplan där man ska uppmärksamma elevers lika rättigheter och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. Följande frågor rör elevernas kunskaper om skolans arbete med likabehandling.

1. Hur arbetar man på er skola med detta?

Det verkar inte vara många av ungdomarna som har särskilt god uppfattning om hur skolorna arbetar med likabehandling och många anser att skolorna inte arbetar med detta överhuvudtaget. Svaren varierar men tenderar att ge sken av en bristande vilja hos skolan att arbeta med likabehandling, alternativt att skolan är dålig på att kommunicera ut likabehandlingsplanen och involvera eleverna i framtagandet och användandet.

Det finns emellertid en del respondenter som berättar att det finns temadagar och föreläsningar om alla människors lika värde. De berättar också att det finns antimobbning-, integrations-, och kompisgrupper som berättar om likabehandlingsplanen, samt har regler som säger att man inte får bete sig på ett elakt sätt.

2. Om du någon gång har läst likabehandlingsplanen, har du då förstått den?

I figur 7 här ovan kan man se att det är ungefär dubbelt så många som inte har läst likabehandlingsplanen som har läst den. Av dem som har läst den så är det vidare omkring hälften som förstår den. De flesta av svaren på frågan löd ”vad är det?”, ”finns det på skolan?” eller ”nej, jag har inte läst den”.

Intrycket är att det verkar som att enstaka klasser har gått igenom den, i övrigt verkar det främst vara elever som är engagerade i olika grupper på skolan som har läst och förstår den – exempelvis elevrådet och antimobbningsteamet eller liknande.

3. Får ni ut något av arbetet med likabehandling? Vad?

Majoriteten av respondenterna vet inte om de får ut något av arbetet med likabehandling i skolan. Många är övertygade om att de inte får ut något av det. De tycker inte skolorna arbetar särskilt mycket med det området. Ett fåtal personer skriver att det inte finns någon rasism på skolan, enligt vissa kan detta bero på att det inte finns några invandrare på skolorna ifråga.

En person har skrivit att man lär sig acceptera andra med annan hudfärg och en annan menar att efter arbetet med likabehandling har de på skolan förstått hur viktigt det är med likabehandling och att inte vara elak mot någon annan.

4. Hur skulle du vilja att ni arbetade med likabehandling på er skola?

Här följer olika idéer som eleverna har haft som de tycker skulle vara bra likabehandlingsarbete på sin skola;

- Föredrag
- Temadagar
- Starta grupper på skolan som kan starta kampanjer som kan stoppa rasismen
- Prata om problem när de uppstår
- Inte säga fula ord till varandra och kanske ta dit ett fadderbarn som berättar hur det är att komma från ett fattigt land
- Kamratstödjare
- Umgås med varandra
- Prata om valet och politik, framförallt Sverigedemokraterna eftersom många på skolorna får rösta i år (2010)
- Visa vad som är bra med mångfald
- Projekt om till exempel rasism

6. Diskussioner och idéer

I den här delen av rapporten följer tankar, resonemang, diskussioner och idéer kring det övriga innehållet i dokumentet. Tanken är att ge en mer övergripande bild på det likabehandlingsarbete som finns idag samt hur arbetet kan utvecklas framöver.

6.1 Tidigare likabehandlingsplaner

I exempel 1 på tidigare likabehandlingsplaner kan vi se att skolan ifråga har skrivit upp trivselregler i sin likabehandlingsplan. De tar upp att man ska komma till skolan utvilad, passa tider och eleverna måste sköta sitt skolarbete. Detta kan tyckas vara en självklarhet om man går i skolan och det är svårt att koppla samman det med likabehandling som planen egentligen ska handla om. En regel som är positiv och passar i likabehandlingsplanen är att alla ska behandlas med respekt.

I samband med dessa trivselregler ha de skrivit att eleverna ska lova att följa reglerna. Om de lovar dessa saker, inklusive att ha respekt för alla, utan att förstå varför man ska följa reglerna, då är reglerna fruktlösa i praktiken. Eleverna lär sig vad man får och inte får göra i skolan. Detta hjälper dem inte när de kommer någon annanstans om de inte får fundera och reflektera över varför man ska följa reglerna. Om man präntar in regler i huvudet på eleverna utan möjlighet till reflektion, blir det svårare för dem att dra paralleller till både lagar och värdegrunden. Det måste finnas utrymme för delaktighet, reflektion och samtal kring likabehandlingsplanens innehåll – inte minst vad gäller trivsel- och förhållningsregler.

Eleverna kan också få ta konsekvenserna av att inte ha med sig material om han eller hon glömmer det, men detta ska inte stå i likabehandlingsplanen utan i ordningsreglerna på skolan. I samma likabehandlingsplan står det också att de ska ha temadagar under vårterminen. I riktlinjerna för likabehandlingsplaner står det att frågan om likabehandling ska vara involverat året runt i det dagliga arbetet, därför är det viktigt att inte bara ha några enskilda dagar som man behandlar området utan att det är en ständig fråga som tas upp ofta och regelbundet.

I exempel 2 kan vi se att trivselreglerna är återkommande och att där inte finns någon beskrivning för hur man ska gå tillväga för att reglerna ska bli kända bland eleverna. Det kan, som nämnts, vara en idé att ha separata trivselregler för skolan och låta likabehandlingsplanen handla om likabehandling och inte huruvida man ställer sin cykel i cykelstället eller att man har hjälm på isen. Det riskerar annars att urholka idén med en likabehandlingsplan.

I exempel 3 kan vi se att skolan gjort en plan för hur likabehandlingsplanen ska göras känd, både för eleverna på skolan, för personalen och för föräldrarna. Detta kan vara en riktigt god idé att göra eftersom det annars kan vara lätt att glömma bort.

6.2 Ungas syn på rasism och främlingsfientlighet

Första frågan i enkäten lyder såhär: ”Hur beskriver du begreppet rasism?” Det verkar som eleverna som svarat på frågan har svårt att definiera ordet. De som svarat på frågan lägger väldigt mycket fokus på att rasism handlar om hudfärg och ras. Många resonerar som så att rasism är när det är någon form av diskriminering mellan svenskar och utlandsfödda. Många verkar mena att svenskarna är en ras och utlandsfödda är en annan. Det saknas helt ett resonemang om komplexiteten i begreppet rasism, och att uttrycken för rasism idag är betydligt bredare än hur de såg ut under tiden då rasbiologi var en vetenskap – även om några tar upp kultur och religion, som andra viktiga element.

Att resonemanget ser ut så här visar att man pratar alldeles för lite om detta och problemet borde uppmärksammas. En bra start vore att få in det som en kontinuerlig del i det vardagliga arbetet på skolan. Man kan avsätta en lektion i veckan till likabehandlingsarbetet, eller på något annat sätt göra det till en naturlig del i det dagliga arbetet. Det är också viktigt att ta diskussioner när något speciellt hänt. Detta kan vara både ute i världen eller på skolan. Det bästa är om så många som möjligt, inte bara de inblandade, får diskutera och reflektera över vad som har hänt. Man lär inte bara av sina egna misstag utan kan också lära av andras.

En del av respondenterna menar att grunden till rasism är okunskap. Dessa har dock sällan utvecklat sina svar. Kanske menar de då också människors rädsla för det de inte känner till. Ett vanligt förekommande uttalande är till exempel: ”Nä, jag gillar inte Araber, de ställer bara till med besvär.” och om man då säger: ”Okej säger du det? Men du är ju kompis med Ahmed.”, så blir svaret ofta ”Ja, men han känner jag ju – det är en bra karl.”

Detta leder oss också in på följande fråga som ställdes till eleverna, som handlade om begreppet främlingsfientlighet. Detta verkar vara ytterligare ett ord som de svarande har svårt att greppa. Många har överhuvudtaget inte svarat på frågan, vilket kan vara ett tecken på att det kan vara svårt att särskilja rasism och främlingsfientlighet som begrepp. Det är också relevant att resonera kring om det finns någon skillnad på begreppens faktiska uttryck, eller om det egentligen handlar om samma sak.

Varför är det så få som känner till vad dessa begrepp egentligen innebär? Det kan vara så att de är så luddiga och svåra att beskriva, eftersom begreppet kan innebära och innehålla så många olika ingredienser. När man ser om rasismens uttryck i till exempel media, är det vanligtvis öppet hat och våld som visas, men det kan trots allt visas på många andra sätt.

På frågan om man upplever rasism i sin vardag, svarar så många som 62 % av respondenterna att de direkt eller indirekt upplever rasism i vardagen. Enligt svaren är det på platser som på bussen, i skolan eller i kön i mataffären som rasismen är närvarande, alltså väldigt allmänna platser. En hel del av respondenterna har utifrån det dragit slutsatsen att rasism finns överallt och att den har olika skepnader. Det är en positiv reflektion man bör dra av resultatet i undersökningen. Det visar ändå att förståelsen för vad rasism innebär är större än vad resonemanget kring rasism som begrepp visade.

Många ungdomar vars föräldrar har rasistiska åsikter tar avstånd från dessa, men det finns troligtvis också de som tar efter sina föräldrars tankar och idéer. Därför är det viktigt att involvera så många föräldrar som möjligt i likabehandlingsarbetet.

Som ungdom i Sverige är det, enligt respondenterna främst i skolan som man får ta ställning till frågor som rör rasism och främlingsfientlighet. Det är där största delen av diskussioner äger rum. Ett flertal hävdar att de inte tänker på rasism mer än någon gång då och då när det kommit på tal i klassrummet. Det finns också de som fortsätter diskussionerna på rasterna och möter rasism även där och får på så vis ta ställning till det.

Med den vetskapen blir ett riktat och långsiktigt likabehandlingsarbete i skolan än viktigare. Om skolan är en av få platser där frågan är aktuell, då bör också skolan mer aktivt jobba för att erbjuda samtalsmöjligheter kring frågorna inom ramen för likabehandlingsarbetet.

Även Internet är ett vanligt ställe för att diskutera frågan, inte minst i sociala medier. Många ungdomar spenderar mycket tid på Facebook, och det är ett populärt ställe att sprida både rasistiskt och antirasistiskt budskap. Hatet och rasismen på Internet samt den bristande källkritik som finns i de forumen bör också tas med i beaktningen när skolan ska formulera sin likabehandlingsplan. Man bör se Internet som ett verktyg, lika mycket som något där rasism, hat, mobbning och trakasserier idag fritt sker vind för våg.

Svaren på frågan om respondenterna använder rasistiska skällsord, framgår det att det är ungefär lika många som gjort det som inte gjort det. De flesta kommenterar att de bara säger sakerna på skämt eller att man säger det så att personen som man syftar på inte hör det.

På frågan om ungdomarna sett nazistiska symboler i sin omgivning är det mer än hälften av respondenterna som svarar ja. Flera återkommer med samma kommentar – ”att det bara är på skämt”, att de som klottrar hakkors runt om på stan eller rent av i skolan inte är rasister eller nazister på riktigt utan bara gör det för skojs skull.

Man kan fråga sig vad som är så roligt med att använda rasistiska skällsord, rita nazistiska symboler och bete sig på ett rasistiskt sätt. Vad är det som avgör när det är okej att säga ”blattejävel”, ”svartskalle” och ”neger”? Ungdomarna verkar mena att det är okej att säga dessa ord när man säger det på skämt eller med kärlek, men hur uppfattar omgivningen det? Det går också att urskilja att om någon säger ett ”fult” ord är det helt plötsligt godkänt för andra att använda det.

Det är dock viktigt att resonera kring konsekvenserna av att använda vissa ord eller en viss jargong, även om den antas vara på skämt. När går någon över gränsen i skämtandet och när bli ett skämt på allvar? Det är också viktigt att samtala kring detta, snarare än att tysta och förbjuda. Detsamma gäller vid fall där någon bär exempelvis en tröja med en rasistisk symbol.

Resultatet av att det är svårt att urskilja när ett skämt kanske är allvar, går att se tydligt på frågan som rör huruvida man tycker sig ha känt sig rasistiskt påhoppad eller känner någon som blivit utsatt. 24 % svarar att de inte vet, vilket bör ses som en signal på att det är svårt att veta vart linjen ska dras. Även där har skolan ett ansvar att erbjuda öppna samtal kring just frågor som rör hur vi bör behandla varandra och när ett skämt går över gränsen.

Slutsatsen man kan dra av resultatet på frågorna kring ungas syn på rasism är att det behövs mer diskussioner i skolan om vad rasism är och hur det tar sig uttryck. Man kan baka in det i undervisningen genom att involvera flera olika ämnen och exempelvis arbeta i projektform.

Rör det sig om en gymnasieskola kan man exempelvis ha projekt i profilämnena. Går man estetisk verksamhet kan man till exempel sätta upp en pjäs med temat utanförskap. Är det en mediaklass med rörlig bild som profil kan man göra en film om någon form av diskriminering. Läser man samhällslinjen kan man arrangera en föreläsning på ämnet.

Genom att göra sådana saker är det inte bara de som gör projektet som påverkas av arbetet. Det är de som får uppleva, se, höra eller läsa produktionen också. På så sätt kan hela skolan involveras i något som en grupp har gjort arbetat fram.

Det viktigaste är, som nämnts tidigare i rapporten, inkludering och idériedom samt att det finns en känsla av att ansvaret för likabehandling är gemensamt för alla inblandande.

6.3 Ungas tankar kring likabehandlingsplanen

Det var väldigt många av respondenterna som inte visste alls vad likabehandlingsplanen är, det var ännu färre som överhuvudtaget läst den och på det hela taget få som förstätt skolans likabehandlingsplan när de läst den.

Möjligtvis kan skolor ha delat ut den, men då har man missat hela poängen med att synliggöra den och ge eleverna information om att de ska arbeta med likabehandling och hur de ska arbeta med detta. Framför allt tenderar resultatet att visa att skolor brustit i att erbjuda eleverna möjlighet till delaktighet i arbetet med likabehandlingsplanen.

Det är vidare också väldigt dåligt av skolorna att inte sprida kunskapen om likabehandlingsplanen på ett bättre sätt eftersom det finns en lag som säger att den ska finnas och den har ett syfte att vara en grund och stöd i arbetet som den beskriver för såväl, barn, lärare och dessutom föräldrar i den mån de är involverade. Alltså är det nödvändigt att lägga mer energi på att gå igenom likabehandlingsplanen så att eleverna förstår den ordentligt. Detta kan man göra genom bland annat ha en genomgång där man läser igenom den och pratar och diskuterar den öppet i klassen, delar ut den och låter eleverna svara på instuderingsfrågor om likabehandlingsplanen. Det vore en god idé att lägga ett par timmar varje läsår på detta åtminstone, både i början av läsåret och i slutet.

Men framför allt handlar det om att ha ett arbetssätt där elever också inkluderas i processen. Både vad gäller framtagandet och implementerandet av likabehandlingsplanen, men också i att faktiskt använda den i praktiken. Inrätta elevgrupper mot rasism och för likabehandling, eller anordna skolråd där frågan diskuteras tillsammans mellan elever, personal och föräldrar. Modellerna för hur ett bra inkluderingsarbete fungerar är många, det är bara fantasin som sätter gränser.

Som det är nu anses inte likabehandlingsplanen ge särskilt mycket för eleverna och, som många uppger i enkäterna, arbetar de inte särskilt mycket med likabehandling på sina skolor. Det måste ske en förändring per omgående. Samhällsklimatet blir allt hårdare och samtidigt brister värdegrundsarbetet – det är en farlig ekvation som kan få förödande resultat.

7. Slutord

Genom att få inblick i hur unga ser på rasism och främlingsfientlighet och deras kunskap och syn på detta blir det också lättare för skolorna att arbeta med detta i sin likabehandlingsplan. I denna rapport kan man se exempel på vad man kan tänkas börja med att jobba på. Till exempel kan man börja få bort skämtstämpeln på nazistiska symboler och skällsord. Kanske måste man börja arbetet från grunden och diskutera grundläggande värderingar för att få fler att tänka över sina handlingar och få dem att ifrågasätta och inse vad det är de egentligen säger och hur det kan uppfattas av omgivningen. Kanske uppfattar den det de säger till något eller någon inte på samma sätt som personen som säger förolämpningen eller kärleksförklaringen.

Likabehandlingsplanen kan hjälpa till med detta. Denna bör vara ett utmärkt verktyg i att få unga att diskutera och resonera kring olika begrepp och ord och på så sätt utveckla sina möjligheter att bli förstådda och visa förståelse och medkänsla för andra.

Likabehandlingsplanen kan, som nämnts, näst intill bakas in i alla ämnen. Svenskan kan erbjuda att förklara begreppen och var de kommer från, samhällen och religionen aktuella händelser. Till och med på matten är det möjligt att göra någon statistisk redovisning av hur många som utsatts för det ena eller det andra eller hur många som tycker si eller så och sedan omvandla det till procent etc. Lite långt att gå är kanske att börja med rasbiologi på naturkunskapen och förklara att även om vi ser olika ut på utsidan så är skillnaden ytterst liten på insidan.

Rapporten visar att skolans arbete kring likabehandling och ungdomars utbildning kring området borde utvecklas ytterligare. För att elever ska kunna utvecklas och tänka utanför ramarna är det viktigt med diskussioner och att hela tiden arbeta med likabehandling. Det är en oerhört viktig fråga i alla tänkbara sammanhang. För eleverna är det viktigt under skoltiden alla har samma möjligheter och behandlas på ett riktigt sätt. De måste lära sig att respektera varandra oavsett ursprung - hur de ser ut, vilken familj de kommer från, vilka tankar och idéer de har. Detta gäller självklart lärarna också.

Om någon behandlas felaktigt försämrar det möjligheterna att lyckas bra i skolan och möjligtvis också i framtiden, eftersom försämrad arbetsmiljö kan väcka ilska, leda till försämrad självkänsla och depressioner och därmed sämre prestationer. Dock kan man inte bara säga till eleverna att respektera varandra och vara trevliga mot varandra. Dels måste man förklara varför och dels hur man kan visa detta. Det är inte så uppenbart. Allt som pågår i skolan påverkar också deras framtid. Hur de kommer att se på och behandla sina medmänniskor i framtiden och hur de kommunicerar med dessa. Därför är det så viktigt att väva in likabehandlingsplanen i alla moment i undervisningen och försöka få eleverna att inse alla människors rätt till rättvis behandling och deras lika värde. De ska veta att de inte har rätt att trycka ner någon annan, men också att de ska behöva stå ut med att bli felbehandlade. Likabehandlingsplanen kan stärka eleverna och göra dem trygga i sig själv, men det är viktigt att arbeta hårt och mycket med den.

Rapporten visar att det är ett måste att lägga mer tid och energi på att arbeta med likabehandlingsarbetet i skolan idag, för att redan i ung ålder lära såg att acceptera och förstå varandra.